

PSALMUL 36 - UN COMENTARIU

RĂZVAN POPA
Teologie Pastorală anul III

I. Introducere

Cea de-a treia Fericire din *Predica de pe Munte (Mt 5,5)* are o frumoasă corespondență, poate cea mai bună în Psalmul 36. Psalmul este unul sapiențial: se adresează omului și nu lui Dumnezeu într-o manieră ce duce cu gândul la Cartea Proverbelor, iar tema centrală este grija lui Dumnezeu pentru cel drept¹, faptul că împlinirea legii este garanția fericirii².

În cadrul acestei lucrări, după o descriere generală a acestui psalm (inclusiv evidențierea utilizării în cultul iudaic și cel ortodox), voi prezenta pe scurt receptarea patristică a Psalmului, apoi voi evidenția câteva idei teologice (mesianice, dogmatice și morale) și voi încheia cu o paralelă a acestui psalm cu *Fericirile* dăruite nouă de Mântuitorul nostru Iisus Hristos în *Predica de pe munte (Mt 5,3-12)*.

Notă: referințele scripturistice sunt conform cu *Biblia (ediția Sinodală) 2015*. București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

I.1. Autor, conținut, scriere

Psalmul 36 este, conform titlului atribuit lui David ca autor³, făcând deci parte din categoria psalmilor davidici⁴. De asemeni, el intră în categoria psalmilor didactici⁵, cuprinzând o serie de învățături pentru poporul lui Israel: două îndemnuri (depărtare de cele rele și facerea de bine) și două consecințe (osânda care-i așteaptă pe cei răi și nădejdea pregătită celor buni)⁶.

¹ Kidner, Derek. 1973. *An introduction and commentary to the Book I and II of the Psalms*. Downers Groves, Illinois: InterVarsity Press, p. 148.

² pr. prof. dr. Ioan Chirilă, pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, pr. prof. dr. Petre Semen, pr. conf. dr. Constantin Oancea, pr. conf. dr. Remus Oprișor, și pr. prof. dr. Mircea Basarab. 2018. *Introducere în Vechiul Testament*. București: Ed. Basilica, p. 441.

³ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *Tâlcuiri la psalmi*. Traducere de monahia Parascheva Enache. Iași: Ed. Doxologia, p.68.

⁴ pr. prof. dr. Ioan Chirilă, *op. cit.*, p. 440.

⁵ *Ibidem*, p. 441.

⁶ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 153.

Nu avem date concrete despre scrierea psalmului, dar ținând cont de tâlcuirea episcopului Teodoret al Cirului, putem presupune că a fost scrisă, cel puțin după moartea lui Abesalom⁷.

Psalmul este unul acrostih⁸, fiecare dublu verset începând, în ordine, cu o nouă literă din alfabetul ebraic, deși se pare că uneori înlănțuirea literelor e fragmentată⁹.

I.2. Psalmul 36 în cultul iudaic

În canonul iudaic, în Textul Masoretic, Psalmul 36 este, de fapt, al 37-lea, datorită împărțirii Psalmului 9 în două părți¹⁰. Face parte din cea de-a doua carte a psalmilor, conform grupării din *Septuaginta*¹¹.

În cultul iudaic, regăsim v25 (*"Tânăr am fost și am îmbătrânit și n-am văzut pe cel drept părăsit, nici seminția lui cerând pâine"*) în rugăciunea de mulțumire de după masă, *Bir'kat HaMazon*, rugăciuni care slăvesc bunătatea lui Dumnezeu față de omenire¹².

I.3. Psalmul 36 în exegeza iudaică

Numărul 37 (*lamed-zayin*) în tradiția iudaică înseamnă *moștenire*, mai concret moștenirea, făgăduința lui Dumnezeu pentru Israel făcută lui Avraam, *lamed* având semnificația de *autoritate*, iar *zayin* pe cea de *armă* (inclusiv în sensul de *ceva care taie*) – așa cum vedem în *Fac 15,10-13* și *Fac 15,18* Dumnezeu i-a dat lui Avraam făgăduința moștenirii pământului Canaan-ului și a fost întărită prin jertfă (adică o tăiere)¹³. Numărul are, așadar, o semnificație deosebită în tradiția iudică și se poate vedea și din diversele statistici care s-au făcut în textul Vechiului Testament. De exemplu: numele lui Avram este menționat a 37-a oară în *Fac 15,1* atunci când Dumnezeu îi vestește moștenirea Canaan-ului și tot a 37-a oară este menționat numele lui Avraam în *Fac 21,5* când ni se spune de nașterea lui Isaac, adică începutul împlinirii făgăduinței, iar numele cetății Ierusalim apare menționat a 37-a oară în *2Rg 19,19* când regele

⁷ Teodoret ne spune în că psalmul conține învățuri pe care David le-a trait, și anume *"Le învățase pe acestea din cele pentru Saul, din cele pentru Avesalom și din ale altora cîți au lucrat asemenea lor"* Teodoret al Cirului. 2018. *Tâlcuire a celor o sută cincizeci de psalmi ai Proorocului Împarat David*. Traducere de Florin Stuparu. București: Ed. Sophia, pp. 127-128

⁸ Adele Berlin și Marc Zvi Brettler. 2004. *The Jewish Study Bible*. New York (USA): Oxford University Press, p. 1322.

⁹ Kidner, Derek. *op. cit.*, p. 148.

¹⁰ IPS Anania Bartolomeu. 2001. *Biblia (ediția jubiliară a Sfântului Sinod)*. București: Ed. IBMBOR, p. 615.

¹¹ pr. prof. dr. Ioan Chirilă. *op.cit.*, p. 439.

¹² Apple, Rabbi Dr Raymond. 2022. „Psalms 37:25 and 34:11 – After-meal Theology.” *The Jewish Bible Quarterly* (Jewish Bible Association) 50 (4(200)): 264-270, p. 264.

¹³ fără an. *Numbers 1-40 and their meanings*. Accesat June 22, 2023. <https://www.gods-abcs.com/numbers-1-to-40-defined>.

David își reia locul pe tron după ce a fost înlăturat de Abesalom¹⁴. Poate nu întâmplător, Teodoret face referire la Abesalom în tâlcuirea sa a *Ps. 36,1*, așa cum am menționat anterior în paragraful I.1, referindu-mă la momentul scrierii Psalmului.

I.4. Psalmul 36 în cultul creștin-ortodox

În cultul creștin, *Psaltirea* a fost împărțită în 20 de Catisme; astfel regăsim Psalmul 36 în Catisma a 5-a, care se citește în cadrul Utreniei de luni dimineața în fiecare săptămână, miercuri în săptămânile din Postul Mare în cadrul Ceasurilor (la Ceasul al VI-lea în săptămâna a 5-a, și la Ceasul al IX-lea în rest)¹⁵.

Mai găsim versete din acest Psalm și în alte cărți de cult, astfel:

- v26 ("*Toată ziua dreptul miluiește și împrumută și seminția lui binecuvântată va fi*") la mărimurile polieleului pentru Sf. Ierarh Visarion al Larissei și Sf. Filoftea de la Curtea de Argeș¹⁶, ca o frumoasă amintire a milosteniei care le caracteriza viața.
- v30 ("*Gura dreptului va deprinde înțelepciunea și limba lui va grăi judecată*") la mărimurile polieleului Sărbătorii închinată Sf. Trei Ierahi, dar și ale Sărbătorilor celorlalți Sfinți Ierarhi¹⁷ - un stih potrivit pentru lauda stăruinței acestora în propovăduirea Cuvântului lui Dumnezeu.
- v30 ("*Gura dreptului va deprinde înțelepciunea și limba lui va grăi judecată*") ca stih la *Aliluia* de la Apostolul Sfântului (Sf. Ier. Grigorie Palama) din Duminica a 2-a a Marelui Post (*Evr 7,26-28 si 8,1-2*)¹⁸ și ca stih la *Laudele* Utreniei din Duminica a 2-a a Marelui Post¹⁹.
- v5 ("*Descoperă Domnului calea ta și nădăjduiește în El și El va împlini.*") în *Liturghier*, ca stih în cadrul rânduiei slujbei pentru cei ce călătoresc²⁰ - pentru că trebuie să ne punem nădejdea în Domnul în tot ceea ce facem, așa cum ne învață și Sf. Apostol Iacov în Epistola sa (*Iac 4,15*).
- v34 ("*Așteaptă pe Domnul și păzește calea Lui! Și te va învăța pe tine ca să moștenești pământul; când vor pieri păcătoșii vei vedea*") și v1 ("*Nu râvni la cei ce viclenesc, nici nu urma pe cei ce fac fărădelegea*") la *Prochimen* din cadrul Vecerniei de Joi seara din a

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ 2017. *Psaltirea*. București: EIBMO, pp. 11-19.

¹⁶ 2017. *Catavasier*. București: EIBMO, pp. 257, 283.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 249-342.

¹⁸ 1974. *Apostol*. București: EIBMBOR, p. 276.

¹⁹ 1986. *Triodul*. București: EIBMBOR, p. 235.

²⁰ 2012. *Liturghier*. București: EIBMO, pp. 450-451.

2-a Săptămână a Marelui Post²¹ - îndemnuri la eliberarea de patimi și punerea nădejzii în Dumnezeu la începutul urcușului duhovnicesc spre Înviere.

Sf. Părinți și Tradiția bisericii au rânduit și citirea Psalmilor, individual, de fiecare creștin, în funcție de o nevoie, de o situație concretă. De exemplu, Sf. Atanasie cel Mare recomandă citirea Psalmului 36 când *"îi vezi pe cei răi făcând multe fărădelegi și înălțându-se asupra celor mai mici și dacă vrei să-i îndemni pe unii să nu ia aminte la aceștia, nici să râvnească acelora, pentru că degrabă se vor stinge"*²².

II. Perspective patristice

O primă referire patristică la Psalmul 36 o regăsim chiar în *Didahia celor 12 Apostoli* unde creștinul este învățat²³: *"17. Să fii blând, pentru că «cei blânzi vor moșteni pământul» (Ps. 36,11) 18. Să fii îndelung răbdător, milostiv, fără răutate, pașnic și bun, tremurând totdeauna pentru cuvintele pe care le-ai auzit"*, continuând apoi cu Sf. Clement Romanul, în prima sa epistolă către Corinteni care spune că doar cei drepti și buni vor moșteni pământul, parafrazând versetele v9 și v38, și să fim drepti în fața lui Dumnezeu și făcători de pace – vv35-37: *"3. Să fim buni cu noi înșine, potrivit milostivirii și dulceații Creatorului nostru. 4. Că este scris: «Cei buni vor moșteni pământul și cei fără răutate vor rămînea pe el». 5. Și iarăși zice: «Văzut-am pe cel necredincios înălțîndu-se și ridicîndu-se ca cedrii Libanului; și am trecut și- iată nu era și am căutat locul lui și nu l-am găsit. Păzește nerăutatea și caută dreptatea, că are urmași omul făcător de pace» 35"*²⁴.

Ulterior, Sf. Ciprian al Cartaginei în tâlcuirea sa la Rugăciunea Tatăl Nostru parafrazează v25 (aceiași care în cultul iudaic este în rânduiala rugăciunii de după masă), arătând că Dumnezeu poartă grijă de ai Săi dacă ei vor căuta întâi cele ale lui Dumnezeu: *"Nu-i poate lipsi celui drept hrana zilnică, fiindcă este scris: «Nu va lăsa Domnul să moară de foame sufletul drept și de asemenea: «Am fost tânăr și am îmbătrânit, dar n-am văzut pe cel drept părăsit și nici familia lui cerînd pâine». Iar Domnul promite zicînd: «Nu vă neliniștiți zicînd; ce vom mânca și ce vom bea, sau cu ce ne vom îmbrăca? De acestea toate neamurile se întrebă: Dar Tatăl vostru știe că vă lipsesc toate acestea. Căutați mai întâi împărăția și dreptatea lui Dumnezeu și acestea*

²¹ 1986. *Triodul*. București: EIBMBOR, p. 211.

²² Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 53.

²³ *Didahia celor 12 Apostoli* în Fecioru, Pr. D., trad. 1979. *Scrierile Părinților Apostoloci - Parinti si Scriitori Bisericesci, vol. I*. Bucuresti: EIBMBOR, p. 27.

²⁴ Sf. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni* în Fecioru, Pr. D., trad. 1979. *Scrierile Părinților Apostoloci - Parinti si Scriitori Bisericesci, vol. I*. Bucuresti: EIBMBOR, p. 53.

toate vi se vor adăuga»²⁵. Apoi, în *Despre Gelozie și Invidie*, Sf. Ciprian se folosește din nou de versete din acest Psalm, și anume v7 și v12, atunci când face o descriere foarte realistă a omului stăpânit de invidie²⁶. Apoi seria poate continua cu Clement Alexandrinul și alții care au folosit diverse versete din acest Psalm în comentariile și omiliile lor.

Probabil, primul comentariu la Psalm îl găsim la Origen în *Omilia sa la Psalmul 36*²⁷. Lui Origen îi vor urma îndeaproape alți trei binecunoscuți scriitori bisericești cu tâlcuiri complete (nu doar versete selectate) ale Psalmului: Eusebiu de Cezareea, care a scris un *Comentariu la Psalmi* spre finalul vieții sale²⁸, Sf. Atanasie cel Mare a scris *Tâlcuiri la Psalmi*, fiind cel mai probabil influențat și de lucrarea lui Eusebiu de Cezareea dar și de exegeza lui Origen²⁹, apoi a urmat, Teodoret al Cirului, cu aproape 100 de ani mai târziu cu a sa *Tâlcuire a celor o sută cincizeci de psalmi ai Proorocului Împarat David*³⁰.

Au urmat numeroase omilii, tâlcuri și comentarii la Psalmi, inclusiv Psalmul 36 la mulți Părinți și scriitori bisericești. O foarte bună integrare a acestor comentarii o găsim în *Psaltirea în tâlcuirile Sfinților Părinți* a Cuviosului Eftimie Zigabenu (începutul sec. XI), preluată și îngrijită de Sf. Nicodim Aghioritul (sec. XVIII).

Probabil, fără a deține o statistică clară, că versetele care se referă la blândețe și bunătate, dreptate, faptele bune, ne-mâniere, ne-invidie sunt printre cele mai utilizate în scrierile, catehezele și omiliile scriitorilor bisericești (Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Maxim Mărturisitorul, Sf. Chiril al Alexandriei, Sf. Grigorie Palama), ca îndemnuri practice de viață creștină trăită "întru nădejdea vieții veșnice" (*Tit 1,2*). Voi puncta câteva din aceste perspective în capitolul următor (în care voi evidenția ideea morală și dogmatică ale acestui Psalm).

²⁵ Sf. Ciprian al Cartaginei, *Despre Rugăciunea Domnească* în prof. Nicolae Chitescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol, și prof. David Popescu, . 1981. *Apologeti de limbă latină - Parinti si Scriitori Bisericești, vol. 3*. București: EIBMBOR, p. 476.

²⁶ Sf. Ciprian al Cartaginei, *Despre gelozie și invidie* în prof. Nicolae Chitescu, *op. cit.*, p. 499.

²⁷ Aflăm în Origen. 1981. *Scrieri alese II - colecția Părinți și Scriitori Bisericești, Vol. 6*. Traducere de pr. prof. Teodor Bodogae., pr. prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, . București: EIBMBOR, p. 28 că Origen a scris 9 omilii la Psalmi și tot în același volum la nota 473, p.421 aflăm că a existat o omilie la Ps. 36.

²⁸ Lucrarea a fost scrisă după anul 330 sau 335 așa cum aflăm din Eusebiu de Cezareea. 1987. *Scrieri (II) - colecția Parinti si Scriitori Bisericești, vol. 14*. București: EIBMBOR, p. 14.

²⁹ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 32.

³⁰ Arhid. Prof. Dr. Voicu, Constantin. 2015. *Patrologie, vol. II*. București: Editura Basilica a Patriarhiei Romane, p. 301.

III. Psalmul 36 - un comentariu

Acest psalm, așa cum am arătat deja este unul de îndrumare, bogat în îndemuri, expuse într-o manieră similară cu cărțile sapiențiale ale Vechiului Testament. Astfel, nu putem extrage idei mesianice propriu-zise din acest Psalm. Dar, cu siguranță, putem enumera o listă cuprinzătoare de sfaturi și idei morale. Am văzut, de asemenea, că aceste îndemnuri etice au în vedere nu doar momentul de timp prezent (adică, să zicem, imediat citirii), ci includ viața întreagă, adică cea de aici de pe pământ și cea din veșnicie; reiese puternic din acest Psalm ideea făgăduinței lui Dumnezeu pentru o viață veșnică fericită, psalmistul transmite certitudinea că dreptul va fi cel ce va izbândi și va primi moștenirea, iar cel fărădelege va suferi³¹. Așadar este vorba despre *eshatologie*, astfel că putem extrage și o serie de învățături de ordin dogmatic. Desigur, chiar dacă nu apare menționată în clar ideea de *Împărăție a lui Dumnezeu*, este totuși vorba despre făgăduința unei *moșteniri a pământului în veacul veacului* (cf. v29) care ne duce cu gândul la un, să spunem, *domeniu* veșnic.

III.1. Idei dogmatice

În continuare, sunt reliefate principalele idei dogmatice ce se pot extrage din conținutul Psalmului, iar versetele aferente sunt interpretate/comentate în acest context.

- a) **Dumnezeu – proniator.** Dumnezeu poartă grijă de creația Sa. Vedem din următoarele versete cum reiese din Psalmul 36 această idee.

Verset	Comentariu
v4 Desfătează-te în Domnul și îți va <u>împlini</u> ție cererile inimii tale.	Dumnezeu are grijă de cei sunt în deplină comuniune cu Dumnezeu (rugăciunea și împărțășirea). Probabil cea mai bună tâlcuire a versetului ne-a dăruit-o Iisus Hristos: " <i>Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă</i> " (Mt 6,33) căci ce altceva înseamnă <i>să te desfătezi în Domnul</i> de cât a te îndulci cu iubirea către El, cu citirea Sfintei Scripturi și împlinirea poruncilor ³² ? Astfel cererile noastre vor fi în acord cu voia Sa și le va împlini negreșit ³³ .

³¹ Adele Berlin și Marc Zvi Brettler. 2004. *op. cit.*, p. 1322.

³² Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *Psaltira în tâlcuirile Sfinților Părinți - vol. I.* Traducere de Ștefan Voronca. Galați: Ed. Egumenița, p. 410.

³³ pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, trad. 2017. *Filocalia vol. 11.* București: Ed. Humanitas, p. 139.

<p>v17 Că brațele păcătoșilor se vor zdrobi, iar <u>Domnul întărește pe cei drepți.</u></p>	<p>Brațele sunt o metaforă a lucrării mâinilor, adică a faptelor noastre. Cei răi, semenii noștri, și <i>cel rău</i>, lucrează împotriva dreptilor, dar Dumnezeu are grijă de ei și îi ocrotește³⁴ și îi sprijină. Sf. Chiril al Alexandriei alătură acestui <i>întărește</i> metafora toiagului referindu-se la Cuvântul lui Dumnezeu³⁵.</p>
<p>v23 De la <u>Domnul pașii omului se îndreptează</u> și calea lui o va voi foarte.</p>	<p>Dumnezeu poartă grijă de cei drepți. Mântuitorul însuși ne învață că fără El <i>”nu putem face nimic”</i> iar când spune asta arată că cei drepți sunt cei ce sunt întru El (cf. In 15, 5). Și acest lucru ne arată psalmistul: <i>”omul, fără ajutorul lui Dumneeu, nu poate isprăvi singur nici un bine (...), fiindcă de este și osârdia omului, ajută și Dumnezeu, dar nu a oricărui om, ci a celui drept”</i>³⁶.</p> <p>Mai putem deduce de aici o altă idee teologică, și anume <i>libertatea omului</i>: <i>pasul</i> omului înseamnă deplasare sau acțiune (ca etapă din ceva), spre exemplu, pașii pe cele trei trepte ale desăvârșirii (despățimire – iluminare – despățimire) sau pe cele 30 de trepte ale Scării Sf. Ioan; iar <i>calea</i> arată o direcție dar și o intenție (adică merg pe cale în direcția sau spre destinația pe care o doresc). Așadar, omul alege calea <i>bună</i> sau calea <i>rea</i>. Iar dacă am ales calea cea bună adică cea plăcută lui Dumnezeu, după voia Lui, sau, în cuvintele psalmistului, calea pe care El <i>o va voi foarte</i>, atunci El va <i>merge</i> alături de acela.</p>
<p>v24 Când va cădea, nu se va zdruncina, că <u>Domnul întărește mâna lui.</u></p>	<p>Dumnezeu, din grija Sa pentru noi, ne-a dăruit darul pocăinței³⁷ ca punct de sprijin ca să ne ridicăm de vom cădea <i>duhovnicește</i>, bineștiind că oameni fiind putem cădea pe drumul nostru spre viața cea veșnică – într-adevăr Origen ne spune că, mai ales la începutul nevoițelor noastre, suntem mai predispuși să cădem și Domnul este cu noi și nu trebuie să ne descurajăm³⁸.</p>

³⁴ Teodoret al Cirului. 2018. *op. cit.*, p. 129.

³⁵ Sf. Chiril al Alexandriei. 1992. *Scrieri (II) - colecția Părinți și Scriitori Bisericești, Vol. 39*. Traducere de pr. prof. dr Dumitru Stăniloae. București: EIBMBOR, p. 323.

³⁶ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 418.

³⁷ *Ibidem*, p. 419.

³⁸ Origen citat în Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 419, nota de subsol 154.

	<p>Mai mult, de la Sf. Chiril al Alexandriei, că Dumnezeu ne va ridica indiferent de câte ori vom cădea, atât timp cât vrem să umblăm în căile Lui³⁹.</p>
<p><u>v25 Tânăr am fost și am îmbătrânit și n-am văzut pe cel drept părăsit, nici seminția lui cerând pâine;</u></p>	<p>Sf. Ciprian al Cartaginei ne spune: ”<i>Celor ce caută împărăția și dreptatea Lui, Dumnezeu le făgăduiește că toate celelalte li se vor da pe deasupra. Căci de vreme ce toate sunt ale lui Dumnezeu, celui ce-L are pe Dumnezeu nu-i va lipsi nimic, dacă el însuși nu-L lipsește lui Dumnezeu.</i>”⁴⁰.</p> <p>A nu cere pâine înseamnă a nu-i lipsi ceva din cele necesare, de bază, ale vieții trupești și sufletești. Și Dumnezeu are grijă de toată lumea, cei drepti și cei nedrepti (cf Mt 5, 45), dar pâinea înseamnă și hrană spirituală, cuvinte dumnezeiești⁴¹.</p> <p>Desigur, unii exegeți, inclusiv din mediul iudaic⁴², au indicat o posibilă problemă: deși versetul ne duce cu gândul la faptul că cei drepti nu suferă lipsuri în lume; avem chiar și în Sf. Scriptură exemple: Iov, dreptul Lazăr. Un posibil răspuns este acela că textul nu trebuie interpretat literal, deci e vorba de hrană spirituală⁴³. Un alt posibil răspuns îl găsim la Origen care spune că versetul se referă la o <i>părăsire</i> temporară a omului (ceea ce poate indica o boală sau o luptă duhovnicească) pentru desăvârșire⁴⁴; și aici avem două exemple: dreptul Iov (care a fost <i>părăsit</i> până la o vreme) și Sf. Antonie cel Mare (știm lupta sa cu diavoli și cum Dumnezeu îi spune că a fost mereu cu el: ”<i>eram aici, dar am așteptat să văd lupta ta.</i>”⁴⁵).</p>

³⁹ Sf. Chiril al Alexandriei citat în Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 419, nota de subsol 154.

⁴⁰ prof. Nicolae Chitescu. *op. cit.*, p. 476.

⁴¹ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 155.

⁴² Ca de exemplu Apple, Rabbi Dr Raymond. 2022. *op. cit.*

⁴³ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 420.

⁴⁴ Origen citat în Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 419 – nota subsol 155..

⁴⁵ Sf. Atanasie cel Mare. 1988. *Scrieri (II) - colecția Părinți și Scriitori Bisericești, vol. 16*. Traducere de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae. București: EIBMBOR, p. 199.

<p>vv32-33 Pândește păcătosul pe cel drept și caută să-l omoare pe el; Iar <u>Domnul nu-l va lăsa pe el, în mâinile lui, nici nu-l va osândi, când se va judeca cu el.</u></p>	<p>Probabil că una din cele mai potrivite exegeze la acest verset ar fi tot același episod din viața Sf. Antonie cel Mare, pe care-l voi cita integral: ”<i>Căci Domnul n-a uitat nici acum de nevoința lui Antonie, ci a venit în ajutorul lui. Fiindcă privind el în sus, a văzut acoperișul ca deschizându-se și o rază de lumină coborând spre el. Și diavolii s-au făcut dintr-odată nevăzuți. Iar durerea trupului îndată a încetat și casa s-a luminat întreagă. Iar Antonie simțind ajutorul și răsuflând mai bine, ușurat de dureri, se ruga vedeniei arătate, zicînd: «Unde erai? Pentru ce nu Te-ai arătat de la început, ca să-mi oprești durerile?» Și s-a făcut glas către el: «Antonie, eram aci, dar am așteptat să văd lupta ta. Deci fiindcă ai răbdat și nu te-ai lăsat biruit, îți voi fi pururea ajutor și voi face numele tău cunoscut pretutindeni». Auzind acestea, s-a sculat la rugăciune.</i>”⁴⁶</p>
<p>vv39-40 Iar mântuirea dreptilor de la Domnul, că <u>apărătorul lor este în vreme de necaz. Și-i va ajuta pe ei Domnul și-i va izbăvi pe ei și-i va scoate pe ei din mâna păcătoșilor și-i va mântui pe ei că au nădăjduit în El.</u></p>	<p>Dumnezeu, în multe rânduri și în multe chipuri, dăruiește celor drepti apărarea și ajutorul Său, după ”<i>înțelepciunea și Pronia Lui cea mare și de multe feluri</i>”⁴⁷, iar ei îi vor birui pe vrăjmași, pe cei cu trup și pe cei fără de trup, fiindcă au ”<i>dobândit curata nădejde</i>”⁴⁸.</p>

b) Eshatologie – făgăduința vieții veșnice, judecata finală. Numeroase versete din acest Psalm duc cu gândul, direct sau indirect la judecata finală și la viața veșnică

Verset	Comentariu
<p>v5-6 Descoperă Domnului calea ta și</p>	<p>Sf. Atanasie cel Mare spune: ”<i>lumina dreptății este cunoștința, iar dreptatea este canonul virtuților</i>”⁴⁹, iar</p>

⁴⁶ *Ibidem*, p. 199.

⁴⁷ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 426.

⁴⁸ Teodoret al Cirului. 2018. *op. cit.*, p. 133.

⁴⁹ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 153.

<p>nădăjduiește în El și El va împlini. <u>Și va scoate ca lumina dreptatea ta și judecata ca lumina de amiază.</u></p>	<p>Teodoret ne îndeamnă să ne dăruim lui Dumnezeu întru totul, adică pe noi înșine dar și faptele noastre, să nădăjduim în ajutorul Său și El, ca Judecător va scoate hotărârea cea dreaptă⁵⁰.</p> <p>Versetul ne duce cu gândul și la Mt 5, 15-16⁵¹. Iar Sf. Ambrozie, în <i>Despre patriarhul Iosif</i>, ne spune că atunci când ”prăznuim tainele” ziua este mai luminoasă, ca lumina de amiază⁵².</p>
<p>vv8-9 Părăsește mânia și lasă iuțimea; nu cauta să viclenești. <u>Că cei ce viclenesc de tot vor pieri; iar cei ce așteaptă pe Domnul vor moșteni pământul.</u></p>	<p>Verbele la viitor, <i>vor pieri</i> și <i>vor moșteni</i>, sugerează ideea de eshatologie, de ceva ce <i>va veni</i>. Așadar, ni se spune despre osânda veșnică și de răsplata veșnică. Cel ce viclenește este cel care primește osânda, idee pe care o regăsim și în Psalmul 14.</p> <p>A-L aștepta pe Domnul implică <i>credință</i> și <i>nădejde</i>, iar <i>dragostea</i> o arătăm față de aproapele dacă nu ne mâniem, dacă suntem îndelung-răbdători (nu <i>iuți</i>) și sinceri.</p>
<p>v10-11 <u>Și încă puțin și nu va mai fi păcătosul și vei căuta locul lui și nu-l vei afla. Iar cei blânzi vor moșteni pământul și se vor desfăta de mulțimea păcii.</u></p>	<p>Regăsim aici din nou făgăduința <i>moștenirii pământului</i> dată celor drepti, în cuvinte aproape identice cu cele din <i>Fericiri</i> (Mt 5,5) sau, mai bine spus, ”<i>cuvintele acelea Domnul pe care le-a grăit mai înainte prin David și prin prooroci, însuși Acela le-a adevărit cu gura Sa</i>”⁵³.</p> <p>Expresia <i>încă puțin</i> are tot conotații eshatologice, întrucât a doua Venire a Mântuitorului este mereu <i>iminentă</i>, mereu <i>aproape</i> așa cum ne învață Apostolul neamurilor în Epistolele sale (Rom 13, 11-12; Fil 4,5) dar și Sf. Apostol Petru (1Pt 4,7).</p>
<p>v14-15 Sabia au scos păcătosi, întins-au arcul lor ca să doboare pe sărac și pe sărman, ca să junghie pe cei</p>	<p>Însuși Domnul Hristos, în seara în care a fost prins, a spus: ”<i>toți cei ce scot sabia, de sabie vor pieri</i>” (Mt 26, 52), iar în Apocalipsă găsim scris: ”<i>Cine duce în robie de robie are parte; cine cu sabia va ucide trebuie să fie ucis de sabie. Aici este răbdarea și credința</i></p>

⁵⁰ Teodoret al Cirului. 2018. *op. cit.*, p. 128.

⁵¹ ”*Nici nu aprind făclie și o pun sub obroc, ci în sfeșnic, și luminează tuturor celor din casă. Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, așa încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri*”.

⁵² Sf. Ambrozie al Milanului. 2007. *Scrieri (I) - colecția Parinti si Scriitori Bisericesci, vol. 52*. Traducere de Teodor Pr. prof. Bodogae. Bucuresti: EIBMBOR, p. 329.

⁵³ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 414.

<p>drepti la inimă. <u>Sabia lor să intre în inima lor și arcurile lor să se frângă.</u></p>	<p><i>sfinților” (Apoc 13,10). Avem, așadar, și în aceste 2 versete o perspectivă eshatologică, a judecării fiecăruia după faptele și cuvintele sale.</i></p> <p>Pentru Sfinții Părinți <i>sabia</i> este o metaforă a cuvintelor spuse, dar însuși Mântuitorul nostru ne spune că vom da socoteala pentru fiecare cuvânt rostit (cf. Mt 12, 36). Găsim o paralelă a acestui avertisment și în Ps 7 15-16⁵⁴.</p>
<p>v18 <u>Cunoaște Domnul căile celor fără prihană și mostenirea lor în veac va fi.</u></p>	<p>Moștenirea dreptilor este Împărăția Cerurilor. Iar prin <i>în veac</i> se înțelege fie veșnicia (adică <i>un loc cu vecuire veșnică și totdeauna</i>), fie că moștenirea dreptilor va fi în veacul viitor, pentru că <i>în veacul acesta dreptii nu au moștenire, știindu-se pe ei străini și pribegi pe pământul aceasta</i>⁵⁵.</p>
<p>v19 <u>Nu se vor rușina în vremea cea rea și în zilele de foamete se vor satura.</u></p>	<p>Aici avem două viziuni patristice: a) una, a Sf. Atanasie cel Mare și Sf. Chiril al Alexandrei, ce se referă o vremea de prigoană, de necaz, când Domnul este mereu alături de cei drepti și îi întărește și îi scoate la liman⁵⁶, și b) alta, a Cuviosului Eftimie Zigabenu și Sf. Nicodim Aghioritul, care înțeleg prin <i>vremea cea rea</i> vremea judecării viitoare, care va fi amară și dureroasă păcătoșilor⁵⁷.</p>
<p>v20 <u>Că păcătoșii vor pieri, iar vrăjmașii Domnului, îndată ce s-au mărit și s-au înălțat, s-au stins, ca fumul au pierit.</u></p> <p>v22 <u>Că cei ce-L binecuvântează pe El vor mosteni pământul, iar cei ce-L blestemă pe El, de tot vor pieri.</u></p>	<p>Regăsim și aici verbe la viitor (<i>vor pieri și vor moșteni</i>) ca și în vv8-9, și deci ideea de eshatologie, de ceva ce <i>va veni</i>. Avem două perspective eshatologice: lucrurile ce se vor întâmpla <i>atunci</i>, adică păcătoșii (identificați prin <i>cei ce-l blestemă pe El</i>) vor pieri, iar dreptii (adică <i>cei ce-L binecuvântează</i>) vor primi răsplata veșnică, adică moștenirea Împărăției Cerurilor.</p> <p>De remarcat este folosirea verbelor la prezent pentru <i>vrăjmașii Domnului</i>, adică îndată ce s-au ridicat împotriva lui Dumnezeu și a dreptilor Lui, au și pierit. Câteva posibile direcții de interpretare: a) Sf. Chiril al Alexandrei se referă la cei ce promovează eresuri</p>

⁵⁴ "Groapă a săpat și a adâncit-o și va cădea în groapa pe care a făcut-o. Să se întoarcă nedreptatea lui pe capul lui și pe creștetul lui silnicia lui să se coboare" (Ps 7, 15-16).

⁵⁵ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 416.

⁵⁶ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.* și Sf. Chiril al Alexandrei citat în Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 416.

⁵⁷ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 416.

	<p>împotriva dogmelor și care au fost repede înlăturați⁵⁸, b) Cuviosul Eftimie consideră că versetul se referă pe de o parte la căderea Ierusalimului în 70dH (la 40ani de la Înălțarea Domnului) și risipirea poporul iudeu, iar pe de altă parte la idoli care au pierit⁵⁹, c) Ziua Judecării va veni repede, pe neașteptate, ca <i>un fur</i> (cf. 1Tes 5,4; 2Pt 3,10; Apoc 3,3; Apoc 16,15)</p>
<p>v27 Ferește-te de rău și fă binele și <u>vei trăi în veacul veacului.</u></p>	<p>Răsplata și darul pentru faptele bune este viața veșnică – evident o perspectivă eshatologică. Interesant este faptul că în traduceri românești (edițiile sinodale, ediția IPS Bartolomeu Anania) dar și traduceri în engleză (ca <i>Jewish Study Bible</i>) verbul <i>a trăi</i> este la viitor, ca o indicație clară a Împărăției <i>ce va veni</i>. Dar în traducerea românească Septuagintei⁶⁰, în Biblia de la Blaj 1765⁶¹, verbul este la timpul prezent: <i>trăiește în veacul veacului</i>. Această versiune prezent o folosește și Cuviosul Eftimie în tâlcuirile sale, și astfel el interpretează astfel eshatologia acestui verset: <i>”Locuiește în veacul viitor, iar întru acesta de acum petrece ca un străin și pribeag, din pricina vremelniceii vieții”</i>⁶².</p>
<p>vv28-29 <u>Că Domnul iubește judecata și nu va părăsi pe cei cuviosi ai Săi; în veac vor fi păziți. Iar cei fără de lege vor fi izgoniți și seminția necredincioșilor va fi stârpită. Iar dreptii vor mosteni pământul și vor locui în veacul veacului pe el.</u></p>	<p>Dumnezeu este judecător drept și fiecare va primi răsplata cuvenită, viața veșnică sau osânda veșnică. Dar Dumnezeu este și milostiv, pentru că pe cei drepti nu-i va părăsi, în sensul că nu le va socoti căderile dacă ei se ridică și se pocăiesc. A se vedea și comentariul la v24, mai sus, în secțiunea a) din subcapitolul III.1.</p>

⁵⁸ Sf. Chiril al Alexandriei citat în Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 417 – nota de subsol 149.

⁵⁹ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 417.

⁶⁰ Cristian Bădiliță (coord.). 2006. *Septuaginta IV (tomul I)*. Iași: Ed. Polirom, p. 121.

⁶¹ fără an. *Biblia Ortodoxă*. Accesat 06 24, 2023.

https://biblia.ortodoxa.info/biblia/versiuni_paralele/vbor-vba-bbj/19/36.

⁶² Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 421.

<p>vv32-33 Pândește păcătosul pe cel drept și caută să-l omoare pe el; Iar <u>Domnul nu-l va lăsa pe el, în mâinile lui, nici nu-l va osândi, când se va judeca cu el.</u></p>	<p>Regăsim aceleași idei ca și în cele 2 versete de mai sus: judecata lui Dumnezeu dar și mila lui față de cel drept – aceeași idee care în Ps 61,11: ”<i>O dată a grăit Dumnezeu, aceste două lucruri am auzit: că puterea este a lui Dumnezeu și a Ta, Doamne, este mila; că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui</i>”</p>
<p>v34 Așteaptă pe Domnul și păzește calea Lui! Și te va învăța pe tine ca <u>să moștenești pământul;</u> când vor <u>pieri păcătoșii</u> vei vedea</p>	<p>Teodoret al Cirului spune: ”<i>Deci, după ce le-ai învățat pe acestea, așteaptă dumnezeiasca hotărâre și păzește legile așezate. Astfel, în viața de acum te vei face vestit, și întru cea care va să fie vei dobândi bunătățile statornice și vei vedea sfârșitul de trei ori ticălos al păcătoșilor. Apoi - pentru că mulți se mâhnesc că nu văd acum pedeapsa celor nedrepți, ci o așteaptă multă vreme - după cuviință se încredințează din cele făcute despre cele ce vor să fie.</i>”⁶³</p>
<p>vv35-36 Văzut-am pe cel necredincios fălindu-se și înălțându-se ca cedrii Libanului. <u>Și am trecut și iată nu era și l-am căutat pe el și nu s-a aflat locul lui.</u></p>	<p>Sf. Maxim Mărturisitorul spune: ”<i>Aceasta însemnează că răul, deși se înalță, dar însă el nu există, nici își face luiși loc, adică urmă, că împreună cu arătarea sa se pierde, neavând ipostas</i>”⁶⁴</p>
<p>vv37-38 Păzește nerăutatea și caută dreptatea, că <u>urmași are omul făcător de pace.</u> Iar cei fără de lege <u>vor pieri deodată</u> și <u>urmașii necredincioșilor vor fi stârpiți.</u></p>	<p>Se reia idea din v27 (a se vedea mai sus) ca dreptul să se ferească de rău și să facă binele pentru că are făgăduința moștenirii, indicată prin cuvântul <i>urmași</i> folosit atât pentru cei drepți (care <i>au urmași</i>, adică au făgăduința moștenirii, o făgăduință asemănătoare cu cea dată de Dumnezeu lui Avraam), dar și pentru cei păcătoși (care <i>nu vor avea urmași</i>, deci nu vor avea răsplata vieții veșnice).</p> <p>Avem de asemenea și pe <i>deodată</i> care arată în ce mod va fi Doua Venire și Judecata, ca <i>un fur</i> (cf. 1Tes 5,4; 2Pt 3,10; Apoc 3,3; Apoc 16,15)</p>
<p>vv39-40 Iar <u>mântuirea dreptilor de la</u></p>	<p>Dumnezeu este Judecător drept și fiecare va primi răsplata cuvenită, viața veșnică sau osânda veșnică.</p>

⁶³ Teodoret al Cirului. 2018. *op. cit.*, p. 132.

⁶⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul citat în Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 425 – nota de subsol 168.

<u>Domnul</u> , că apărătorul lor este în vreme de necaz. Și-i va <u>ajuta</u> pe ei <u>Domnul</u> și-i va <u>izbăvi</u> pe ei și-i va <u>scoate</u> pe ei din mâna păcătoșilor și-i va <u>mântui</u> pe ei că au nădăjduit în El.	Dar Dumnezeu este și milostiv, pentru că pe cei drepti nu-i va părăsi, în sensul că nu le va socoti căderile dacă ei se ridică și se pocăiesc. A se vedea și comentariul la v24, mai sus, în secțiunea a) din subcapitolul III.1.
--	---

c) Dumnezeu este atotștiutor

Verset	Comentariu
v12-13 Pândi-va păcătosul pe cel drept și va scrâsni asupra lui, cu dinții săi. Iar <u>Domnul</u> va <u>râde</u> de el, că mai înainte vede că va veni ziua lui.	Dumnezeu este atotștiutor – el știe toate cele ale păcătoșilor, de asta spune psalmistul că <i>râde</i> pentru că <i>mai înainte vede</i> . Mai mult, Sf. Atanasie cel Mare interpretează această știință a lui Dumnezeu spunând că ” <i>râde (...), știind că a hotărât o în care unuia va răsplăti cu viață veșnică, altuia, veșnică osândă</i> ” ⁶⁵ – deci atotștiința lui Dumnezeu cuprinde și Ziua Judecării.
v18 <u>Cunoaște Domnul</u> căile celor fără prihană și mostenirea lor în veac va fi.	Dumnezeu este atotștiutor – el știe toate cele ale oamenilor drepti și ca atare, a pregătit dinainte <i>locuri multe în casa Tatălui</i> (In 14,2). Mai mult, pentru Sf. Chiril al Alexandriei și Sf. Atanasie cel Mare, această <i>cunoaștere</i> se traduce prin <i>primește și cinstește</i> ⁶⁶ sau <i>acceptă și cinstește</i> ⁶⁷ , viața oamenilor drepti.

d) Dumnezeu este drept și judecător

Verset	Comentariu
v28 Că <u>Domnul</u> iubește <u>judecata</u> și nu va părăsi pe cei cuviosi ai Săi; în veac	Că aici este vorba despre dreapta Judecată, ne încredințează Sf. Atanasie cel Mare ⁶⁸ . Și că Domnul este Judecător afirmă și Cuv. Eftimie

⁶⁵ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 155.

⁶⁶ Sf. Chiril citat în Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 416.

⁶⁷ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 155.

⁶⁸ *Ibidem*, p.156.

vor fi păziți. Iar cei fără de lege vor fi izgoniți și seminția necredincioșilor va fi stârpită.	Zigabenu, arătând că ” <i>judecatã numește dreptatea, pe care Domnul o iubește, și nu va pãrãsi Domnul pe cuvioșii săi (...). Iar cuvioși îi numește acum pe cei drepti și îmbunãtãțiți.</i> ” ⁶⁹
--	--

e) Taina Sfintei Euharistii

Verset	Comentariu
v25 <u>Tânãr am fost și am îmbãtrãnit și n-am vazut pe cel drept pãrãsit, nici seminția lui cerãnd pâine;</u>	Versetul ne duce cu gândul pe noi, creștinii la Taina Sfintei Euharistii. Cel drept, adicã creștinul adevãrat, fiind întotdeauna în legãturã cu Dumnezeu nu este singur și nu va flãmânzi, așa cum spune însuși Domnul nostru Iisus Hristos, ” <i>nu numai cu pâine va trãi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu</i> ” (Mt 4,4) și ” <i>Cãutați mai întâi împãrãția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adãuga vouã</i> ” (Mt (6,33). Într-adevar, într-una din omiliile sale, Sf. Vasile cel Mare spune cã profetul nu s-a referit la pâinea materialã ci la cea duhovniceascã, la Sf. Euharistie sau, cum o numește el, <i>hrana celor desãvârșiți</i> ⁷⁰ .

f) Despre cunoașterea lui Dumnezeu

Verset	Comentariu
vv30-31 Gura dreptului va deprinde înțelepciunea și limba lui va grãii judecatã. <u>Legea Dumnezeului sãu în inima lui</u> și nu se vor poticni pașii lui.	Sfintele Evanghelii ne învață cã Împãrãția lui Dumnezeu se aflã în noi (cf. Lc 17,21), iar Legea lui Dumnezeu este scrisã în inimile noastre (cf. Evr 8,10). Așadar îl putem cunoaște pe Dumnezeu împlinind poruncile Lui, pentru cã cine pãcãtuiește (adicã nu este <i>drept</i>) nu L-a vãzut și nu L-a cunoscut pe Dumnezeu (cf. Iac 3,6). Cunoașterea lui Dumnezeu este o cunoaștere existențialã, Îl experiem în toate aspectele vieții ⁷¹ , adicã din ce spunem, din ce facem, din ce avem în inimi, bune sau rele.

⁶⁹ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 421.

⁷⁰ Sf. Vasile cel Mare. 1986. *Scrieri (I) - colecția Pãrinți și Scriitori Bisericeși, vol. 17*. Traducere de pr. D. Fecioru. București: EIBMBOR, p. 364.

⁷¹ arhid. prof. dr. Ioan Zãgrean, și pr. prof. dr. Isidor Todoran. 2009. *Dogmatica Ortodoxã - manual pentru seminariile teologice*. Cluj-Napoca: Ed. Renașterea, p. 79.

III.2. Idei morale

Milostenia, facerea de bine, încrederea în Dumnezeu, dreptatea, blândețea, ferirea de rău, lipsa invidiei și a mâniei sunt principalele îndemnuri care transpar din textul Psalmului. Mesajul central pe care-l transmite psalmistul este certitudinea că dreptul va fi cel ce va izbândi și va primi *moștenirea*, iar cel fărădelege va suferi⁷². Iar drept este cel care împlinește *toată ziua* (cf. v26) aceste sfaturi și îndemnuri. Este interesantă și proporția, astfel că, la o numărătoare simplă, putem constata că aproape jumătate dintre versete au conținut moral, iar restul dogmatic, ceea ce fundamentează definiția *dreptului* de mai sus.

În cele ce urmează, am reliefat versetele care cuprind idei și îndemnuri morale, am evidențiat aceste idei și utilizat câteva comentarii în sprijinul celor evidențiate.

Verset	Idei morale	Comentariu
vv1-2 Nu râvni la cei ce viclenesc, nici nu urma pe cei ce fac fărădelegea. Căci ca iarba curând se vor usca și ca verdeța ierbii degrab se vor trece.	<ul style="list-style-type: none"> • A nu invidia • Discernământ • A nu urma pe cel ce face rău 	<p><i>”Râvna este o poftă a cuiva care voiește să dobândească bunătățile pe care le vede la celălalt, iar râvna se socotește chiar spre bine. De multe ori însă, se ia spre rău, precum aici (..): «să nu te lauzi, nici să te rogi ca să te faci și tu asemenea cu oamenii fărădelege»”⁷³. Însă aici mai este vorba și de alt aspect: celor păcătoși le poate merge bine aici pe pământ, ceea ce poarte duce la această râvnă cu sens de invidie. Dar psalmistul atrage atenția asupra acestui lucru în Ps 48⁷⁴.</i></p> <p><i>Dar, a fi fărădelege înseamnă a nu fi drept, adică a nu împlini poruncile lui Dumnezeu. Așadar trebuie discernământ pentru a și ce înseamnă <i>cei fărădelege</i> și care este consecința (viața sau osânda veșnică).</i></p>

⁷² Adele Berlin și Marc Zvi Brettler. 2004. *op. cit.*, p. 1322.

⁷³ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 409.

⁷⁴ Ps 48, 5-6: *”Pentru ce să mă tem în ziua cea rea, când mă va înconjura fărădelegea vrăjmașilor mei? Ei se încred în puterea lor și cu mulțimea bogăției lor se laudă”*. și Ps 48, 12 (repetat și în Ps 48, 21): *”omul, în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte și s-a asemănat lor”*.

<p>v3 Nădăjduiește în Domnul și fă bunătate și locuiește pământul și hrănește-te cu bogăția lui.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nădejde • Bunătate 	<p>Origen, citat de Cuviosul Eftimie, ne învață: <i>”Nădăjduiește, o, omule, în că nu trece cu vederea Domnul ostenelele celor cu fapte bune, și pentru aceasta lucrează și tu bunătatea și fapta bună, că aceasta înseamnă aici bunătatea”</i>⁷⁵</p>
<p>v7 Supune-te Domnului și roagă-L pe El; nu râvni după cel ce sporește în calea sa, după omul care face nelegiuirea.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ascultarea de Dumnezeu • Rugăciunea • A nu urma pe cel ce face rău 	<p>Pentru Sf. Chiril al Alexandriei, supunerea față de Domnul înseamnă smerenie și ascultarea și împlinirea poruncilor lui Dumnezeu, iar a-L ruga înseamnă <i>a-L slavoslovi și a-I aduce cântări</i> pentru toate dar și o contemplație, numită <i>temere gânditoare a strălucirii faptelor</i>⁷⁶.</p> <p>Râvna noastră să fie mereu întreptată spre ascultare și rugăciune și nu spre cele rele pe care le vedem la cei din jur (în special cei cărora <i>le merge bine</i> în viața asta)</p>
<p>vv8-9 Părăsește mânia și lasă iuțimea; nu cauta să viclenești. Că cei ce viclenesc de tot vor pieri; iar cei ce așteaptă pe Domnul vor moșteni pământul.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nemânieri • Indelunga-răbdare • Nădejde 	<p>Cuvânt al Sf. Vasile cel Mare despre mânie: <i>”Prin urmare nu cuvintele unuia sau altuia provoacă în noi supărarea, ci mândria noastră de a ne socoti mai buni decât cel care ne-a insultat, prețuirea exagerată pe care fiecare o avem despre noi. Dacă vei smulge din suflet aceste două gânduri, insultele vor fi ecoul unor sunete lipsite de conținut. «Pune deci capăt iuțelii și păărăsește mânia», ca să scapi de a face cunoștință cu mânia «care se descoperă din cer peste toată</i></p>

⁷⁵ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 409.

⁷⁶ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 411.

		<p><i>păgânătatea și nedreptatea oamenilor». Că dacă vei putea să tai cu ajutorul unei judecăți sănătoase rădăcina amară a mâniei, vei tăia odată cu această rădăcină multe patimi: viclenia, bănuiala, neîncrederea, răutatea, uneltirea, îndrăzneala și tot roiul de păcate de acest fel, care sunt vlăstare ale mâniei.”⁷⁷</i></p> <p>A aștepta pe Domnul este semn al nădejdiei în El, una din cele trei virtuți teologice ale Sf. Pavel.</p> <p>A lăsa iuțimea înseamnă a fi răbdător în toate, fie în necazuri, fie în relația cu cei din jur.</p>
<p>v16 Mai bun este puținul celui drept, decât bogăția multă a păcătoșilor.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Simplitate 	<p><i>”Mai bună este puțina avuție cu dreptate, decât bogăția ce fără de lege și averea cea nedreaptă”⁷⁸.</i> Aceasta înseamnă și simplitate, așa cum ne spune Sf. Ap. Pavel că <i>”hrană și îmbrăcăminte cu acestea vom fi îndestulați”</i> (1Tim 6, 8)</p>
<p>v21 Împrumută păcătosul și nu da înapoi, iar dreptul se îndură și da.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Milostenie (din toată inima) 	<p>Cel drept înapoiază datoria pe care a strâns-o și, mai mult decât atât, se îndură și de săraci și îi miluiește⁷⁹. Astfel drept este cel milostiv adică cel care da mai mult decât cele datorate, așa cum Însuși Mântuitorul ne învață: <i>”Așa și voi, când veți face toate cele poruncite vouă, să ziceți: Suntem slugi netrebnice, pentru că am făcut ceea ce eram datori să facem”</i> (Lc 17,10). Și, să nu uităm de văduva care a adus la Templu cei 2 bănuți</p>

⁷⁷ Sf. Vasile cel Mare. 1986. *op. cit.*, p. 457.

⁷⁸ Teodoret al Cirului. 2018. *op. cit.*, p. 129.

⁷⁹ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 418.

		ai săi (Lc 21,2-4) – orice dăruim, să dăruim din suflet, cu inimă bună.
v26 Toată ziua dreptul miluiește și împrumută și seminția lui binecuvântată va fi.	<ul style="list-style-type: none"> • Milostenie (permanentă) 	Aceeași idee repetată ca în v21, dar cu o precizare: milostenia (și fapta bună, în general) este neîntreruptă, nu doar din când în când.
v27 Ferește-te de rău și fă binele și vei trăi în veacul veacului.	<ul style="list-style-type: none"> • Discernământ • Faptele bune 	Sf. Maxim Mărturisitorul scria în <i>Capetele despre dragoste</i> : ”«Fugi de rău și fă binele» (Ps. 36, 27), adică războiește pe vrăjmaș ca să-ți micșorezi patimile, apoi ține-te treaz ca să nu crească. Și iarăși: luptă ca să do- bândești virtuțile, și după aceea ține-te treaz ca să le păstrezi. Aceasta înseamnă a lucra și a păstra” ⁸⁰ .
v28 Că Domnul iubește judecata și nu va părăsi pe cei cuvioși ai Săi; în veac vor fi păziți. Iar cei fără de lege vor fi izgoniți și seminția necredincioșilor va fi stârpită.	<ul style="list-style-type: none"> • Împlinirea poruncilor Domnului 	Cei cuvioși ai Domnului, adică cei drepti, sunt cei ce împlinesc voia și poruncile Lui, așa cum ne învață Sfinții Părinți. Astfel, El ne va păzi și se va îndura de noi atunci în căderile noastre, dar și în Ziua Judecării.
vv30-31 Gura dreptului va deprinde înțelepciunea și limba lui va grăi judecată. Legea Dumnezeului său în inima lui și nu se vor poticni pașii lui.	<ul style="list-style-type: none"> • Împlinirea poruncilor Domnului • Înțelepciune • Vorba cumpătată 	Dumnezeu prin noua făgăduință, a scris Legea Sa (adică poruncile Lui) în inimile oamenilor (cf. Ier 31,33). Cel care păstrează acestea în inima sa și le face lucrătoare este numit <i>drept</i> . Și din bunătatea inimii lui (cf. Lc 6,45 ⁸¹) va grăi cu înțelepciune și cumpătare.
vv37-38 Păzește nerăutatea și caută	<ul style="list-style-type: none"> • Nerăutatea • Dreptatea 	Îndemnurile sunt clare: de vrem să primim <i>moștenirea pământului</i> ,

⁸⁰ pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, trad. 2008. *Filocalia vol. 2*. București: EIBMBOR, p. 84.

⁸¹ ”Omul bun, din vistieria cea bună a inimii sale, scoate cele bune, pe când omul rău, din vistieria cea rea a inimii lui, scoate cele rele. Căci din prisosul inimii grăiește gura lui.”.

dreptatea, că urmași are omul făcător de pace. Iar cei fără de lege vor pieri deodată și urmașii necredincioșilor vor fi stârpiți.	• Pacea	atunci trebuie să fim făcători de pace (că ne vom chema fii ai lui Dumnezeu – cf. Mt 5,9), fără de răutate (sau blânzi, ca să moștenim pământul, cf. Mt 5,5) și să căutăm dreptatea (că o vom afla – cf. Mt 5,6)
--	---------	---

III.3. Psalmul 36 și "Fericirile" – o paralelă

Sf. Grigorie de Nyssa tâlcuind v11, face legătura cu *Fericirile* din *Predica de pe munte* (Mt 5,5) arătând că Mântuitorul îi numește *fericiți* pe cei care sunt blânzi, iar fericirea lor va sta în dobândirea Împărăției⁸². Iar Vasile cel Mare, referindu-se tot la același verset, spune că Hristos i-a numit *fericiți* pe cei blânzi pentru că vor primi adevărata moștenire și avere și aceasta în acest sens trebuie făcută educația copiilor⁸³.

Având ca punct de plecare această informație și corelat cu tâlcuirile Sfinților Părinți ai Psalmului 36, am încercat să văd dacă putem regăsi elementele morale ale acestui Psalm în restul *Fericirilor* și, după cum putem vedea în tabelul următor, acest lucru e adevărat – toate îndemnulurile Domnului nostru Iisus Hristos din Mt 5,3-12 au un corespondent în învățăturile acestui Psalm.

Fericirile (Mt 5,3-12)	Psalmul 36	Comentariu
Mt 5,3 Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor.	v16 Mai bun este puținul celui drept, decât bogăția multă a păcătoșilor. v34 Așteaptă pe Domnul și păzește calea Lui! Și te va învăța pe tine ca să moștenești pământul; când vor pieri păcătoșii vei vedea.	Așteptându-L pe Domnul și împlinind cuvintele lui, omul parcurge o cale spre îndumnezeire și deci crește cu fiecare apropiere de Dumnezeu și astfel puținul lui duhovnicesc sporește spre fericirea veșnică.
Mt 5,4 Fericiți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia.	v24 Când va cădea, nu se va zdruncina, că Domnul întărește mâna lui.	De câteori cel drept cade, prin pocăință și prin lacrimi se va ridica, și fericit va fi. Sf. Ioan Scărarul numește asta plânsul de fericire făcător.

⁸² IPS Anania Bartolomeu. 2001. *op. cit.*, p. 656.

⁸³ Sf. Vasile cel Mare. 1986. *op. cit.*, p. 483.

<p>Mt 5,5 Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul.</p>	<p>vv8-9 Părăsește mânia și lasă iuțimea; nu cauta să viclenești. Că cei ce viclenesc de tot vor pieri; iar cei ce așteaptă pe Domnul vor moșteni pământul. v10-11 Și încă puțin și nu va mai fi păcătosul și vei cauta locul lui și nu-l vei afla. Iar cei blânzi vor moșteni pământul și se vor desfăta de mulțimea păcii.</p>	<p>Versetul v11 este asociat de toți Sfinții Părinți cu acest verset din <i>Fericiri</i>. Psalmul ne spune și ce înseamnă această blândețe: a nu te mânia, a fi îndelung răbdător, a nu fi mincinos și a nu lucra împotriva celuilalt (cu viclenie), iar făgăduința este cea a <i>moștenirii</i>, adică a fericirii veșnice.</p>
<p>Mt 5,6 Fericiți cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura.</p>	<p>v4 Desfătează-te în Domnul și îți va împlini ție cererile inimii tale. v17 Că brațele păcătoșilor se vor zdrobi, iar Domnul întărește pe cei dreți. v19 Nu se vor rușina în vremea cea rea și în zilele de foamete se vor satura. v25 Tânăr am fost și am îmbătrânit și n-am vazut pe cel drept părăsit, nici seminția lui cerând pâine; v29 Iar dreptii vor mosteni pământul și vor locui în veacul veacului pe el. vv30-31 Gura dreptului va deprinde înțelepciunea și limba lui va grăi judecată. Legea Dumnezeului său în inima lui și nu se vor poticni pașii lui.</p>	<p>Dreptatea cea întru Dumnezeu este împlinirea voii și poruncilor Sale, doar El va împlini cererile cele bune și va întări pe cel drept atât în necazuri (vremea cea rea) cât și la judecata viitoare. În v25, este vorba și de pâinea duhovnicească. Flămânzind după ea, adică dorind-o permanent, sau mai bine zis, căutând <i>mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga</i>.</p>

<p>Mt 5,7 Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui.</p>	<p>v3 Nădăjduiește în Domnul și fă bunătațe și locuiește pământul și hrănește-te cu bogăția lui. v21 Împrumută păcătosul și nu dă înapoi, iar dreptul se îndură și dă. v26 Toată ziua dreptul miluiește și împrumută și seminția lui binecuvântată va fi.</p>	<p>Atunci împlinim voia lui Dumnezeu, dacă facem faptele bune, milostenie, bunătațe în numele Lui și pentru slava Sa, mereu, <i>cu timp și fără timp</i> (sau cum zice Psalmul, <i>toată ziua</i>) ne vom învrednici de toate darurile lui Dumnezeu aici și în viața veșnică.</p>
<p>Mt 5,8 Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu.</p>	<p>vv1-2 Nu râvni la cei ce viclenesc, nici nu urma pe cei ce fac fărădelegea. Căci ca iarba curând se vor usca și ca verdeța ierbii degrab se vor trece. v18 Cunoaște Domnul căile celor fără prihană și mostenirea lor în veac va fi. v22 Că cei ce-L binecuvântează pe El vor moșteni pământul, iar cei ce-L blestemă pe El, de tot vor pieri. v27 Ferește-te de rău și fă binele și vei trăi în veacul veacului.</p>	<p>Curat este cel ce nu râvnește la <i>nimic din câte are aproapele</i> (Ieș 20,17), cel ce nu viclenește, adică nu <i>mărturisește strâmb împotriva aproapelui</i> (Ieș 20, 16), cel ce-L binecuvântează pe Dumnezeu, adică <i>iubește pe Domnul Dumnezeul, din toată inima, din tot sufletul și din toată puterea</i> (Deut 6,5). Iar cel curat va <i>locui în locașul și în muntele cel Sfânt al Lui</i> (cf. Ps 14,1) și astfel Îl va vedea pe Dumnezeu.</p>
<p>Mt 5,9 Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema.</p>	<p>v7 Supune-te Domnului și roagă-L pe El; nu râvni după cel ce sporește în calea sa, după omul care face nelegiuirea. vv37-38 Păzește nerăutatea și caută dreptatea, că urmași are omul făcător de pace. Iar cei fără de lege vor pieri</p>	<p><i>Urmași are omul făcător de pace</i> adică va trăi viața cea veșnică. Hristos pe pământ a împlinit întru totul voia Tatălui (<i>s-a supus</i>), a fost blând și smerit (cf. Mt 12, 18-21). Cine-L urmează pe Hristos, va fi fiu al lui Dumnezeu, după har.</p>

	deodată și urmașii necredincioșilor vor fi stârpiți.	
<p>Mt 5,10 Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor.</p> <p>Mt 5,11 Fericiți veți fi voi când vă vor ocări și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, mințind din pricina Mea.</p> <p>Mt 5,12 Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri, că așa au prigunit pe proorocii cei dinainte de voi.</p>	<p>v12-13 Pândi-va păcătosul pe cel drept și va scrâsni asupra lui, cu dinții săi. Iar Domnul va râde de el, că mai înainte vede că va veni ziua lui.</p> <p>vv32-32 Pândește păcătosul pe cel drept și caută să-l omoare pe el; Iar Domnul nu-l va lăsa pe el, în mâinile lui, nici nu-l va osândi, când se va judeca cu el.</p> <p>vv39-40 Iar mântuirea dreptilor de la Domnul, că apărătorul lor este în vreme de necaz. Și-i va ajuta pe ei Domnul și-i va izbăvi pe ei și-i va scoate pe ei din mâna păcătoșilor și-i va mântui pe ei că au nădăjduit în El.</p>	<p>Păcătosul <i>pândește</i> să-l vatame pe cel drept, sau, cum spune Sf. Petru, <i>”umblă, răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită”</i> (1Pt 5,8), dar cel drept nădăjduiește în Domnul și rabdă până la sfârșit pentru că Îl au pe Dumnezeu <i>apărător</i> și îi va <i>mântui</i>, și vor dobândi viața cea veșnică și <i>fericită</i>. Și aici prin <i>dreptate</i>, nu se înțelege noțiunea juridică, ci <i>dreptate</i> este împlinirea poruncilor și voii lui Dumnezeu.</p>

III.4. Psalmul 36 și cele trei virtuți teologice (credința, nădejdea, dragostea)

Așa cum am văzut în paragraful III.2, Psalmul este bogat în învățături și îndemnuri morale. Astfel putem *regrupa* textul Psalmului din perspectiva celor trei virtuți teologice ale Sf. Ap. Pavel (1Co 13,13), virtuți care, de fapt, rezultă din punerea în aplicare a acestor îndemnuri.

Tabelul următor indică o posibilă variantă pentru această *regrupare*. Nu am mai introdus comentarii la versete, întrucât ele se regăsească în celelalte secțiuni ale lucrării, dar, pe scurt, vedem că prin *credință* vom implini voia și poruncile Domnului, pentru că avem *nădejde* că vom fi răsplățiți și primiți în Împărăția Cerurilor, iar ceea ce ne conduce spre Dumnezeu este *dragostea* față de El și față de aproapele.

Credința	Nădejdea	Dragostea
v4 Desfătează-te în Domnul și îți va împlini ție cererile inimii tale.	v3 Nădăjduiește în Domnul și fă bunătate și locuiește pământul și hrănește-te cu bogăția lui.	v21 Împrumută păcătosul și nu dă înapoi, iar dreptul se îndură și dă.
v7 Supune-te Domnului și roagă-L pe El; nu râvni după cel ce sporește în calea sa, după omul care face nelegiuirea.	v5-6 Descoperă Domnului calea ta și nădăjduiește în El și El va împlini. Și va scoate ca lumina dreptatea ta și judecata ca lumina de amiază.	v27 Ferește-te de rău și fă binele și vei trăi în veacul veacului.
v22 Că cei ce-L binecuvântează pe El vor moșteni pământul, iar cei ce-L blestemă pe El, de tot vor pieri.	vv8-9 Părăsește mânia și lasă iușimea; nu cauta să viclenești. Că cei ce viclenesc de tot vor pieri; iar cei ce așteaptă pe Domnul vor moșteni pământul.	
v29 Iar dreptii vor moșteni pământul și vor locui în veacul veacului pe el.	v18 Cunoaște Domnul căile celor fără prihană și mostenirea lor în veac va fi.	
vv35-36 Văzut-am pe cel necredincios fălindu-se și înălțându-se ca cedrii Libanului. Și am trecut și iată nu era și l-am căutat pe el și nu s-a aflat locul lui.	v24 Când va cădea, nu se va zdruncina, că Domnul întărește mâna lui.	
	v34 Așteaptă pe Domnul și păzește calea Lui! Și te va învăța pe tine ca să moștenești pământul; când vor pieri păcătoșii vei vedea	
	vv39-40 Iar mântuirea dreptilor de la Domnul,	

	că apărătorul lor este în vreme de necaz. Și-i va ajuta pe ei Domnul și-i va izbăvi pe ei și-i va scoate pe ei din mâna păcătoșilor și-i va mântui pe ei că au nădăjduit în El.	
--	---	--

IV. Concluzii

Ordinea psalmilor s-a schimbat de-a lungul vremii⁸⁴, dar încadrarea actuală, ca un psalm de învățătură, între doi psalmi de lamentație⁸⁵, ar putea indica tocmai valoarea sa didactică pe de o parte, dar și încurajare și punere a încrederii în Dumnezeu care nu-l va *părăsi pe cel drept* (cf. Ps 36,25).

Din perspectiva iudaică, Psalmul este unul educațional, de învățătură, având în centru dreptatea și credințioșia lui Dumnezeu: în baza credinței și a Proniei divine, poporul trebuie să-și îndrepte calea și să ducă o viață curată, conform poruncilor lui Dumnezeu⁸⁶.

Și din perspectiva patristică, acest Psalm este unul de învățătură. Pe de o parte, în tâlcuirile Sf. Atanasie cel Mare, îndeamnă poporul cel nou să se ferească de rele și să facă binele, arătând și care va fi răsplata, viața veșnică sau osânda veșnică⁸⁷. Pe de altă parte, pentru Sf. Nicodim Aghioritul, acesta este un îndemn la răbdare și nădejde, oricâte necazuri ar întâmpina cineva, și de a nu ne pune încrederea în bunele-sporiri ale celor răi în lumea aceasta⁸⁸.

Pentru creștinul de astăzi, Psalmul 36 cuprinde o listă cuprinzătoare de sfaturi și **idei morale**, de îndemnuri etice ce au în vedere nu doar momentul de timp prezent (adică, să zicem, imediat citirii) ci includ viața întreagă, adică cea de aici de pe pământ și cea din veșnicie. Astfel, putem reageza textul Psalmului și din perspectiva celor trei virtuți teologice ale Sf. Ap. Pavel (*1Co 13,13*), virtuți care, de fapt, rezultă din punerea în aplicare a acestor îndemnuri. Reiese puternic din acest Psalm ideea făgăduinței lui Dumnezeu pentru o viață veșnică fericită, psalmistul transmite certitudinea **eshatologică**: că dreptul va fi cel ce va izbândi și va primi *moștenirea*, iar cel fărădelege va pieri. Iar răsplata va fi *fericirea*, așa cum a definit-o Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos în Predica de pe munte (Mt 5).

⁸⁴ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 67.

⁸⁵ Walter Brueggemann, și Jr., William H. Bellinger. 2014. *Psalms*. Cambridge University Press, p. 9.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 186.

⁸⁷ Sf. Atanasie cel Mare. 2021. *op. cit.*, p. 153.

⁸⁸ Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *op. cit.*, p. 408.

V. Bibliografie

- ***. 2015. *Biblia (ediția Sinodală)*. București: Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- Adele Berlin, și Marc Zvi Brettler, . 2004. *The Jewish Study Bible*. New York (USA): Oxford University Press.
- 1974. *Apostol*. București: EIBMBOR.
- Apple, Rabbi Dr Raymond. 2022. „Psalms 37:25 and 34:11 – After-meal Theology.” *The Jewish Bible Quarterly* (Jewish Bible Association) 50 (4(200)): 264-270.
- arhid. prof. dr. Ioan Zăgorean, și pr. prof. dr. Isidor Todoran. 2009. *Dogmatica Ortodoxă - manual pentru seminariile teologice*. Cluj-Napoca: Ed. Renașterea.
- Arhid. Prof. Dr. Voicu, Constantin. 2015. *Patrologie, vol. II*. București: Editura Basilica a Patriarhiei Romane.
- fără an. *Biblia Ortodoxă*. Accesat 06 24, 2023. https://biblia.ortodoxa.info/biblia/versiuni_paralele/vbor-vba-bbj/19/36.
- 2017. *Catavasier*. București: EIBMO.
- Cristian Bădiliță (coord.). 2006. *Septuaginta IV (tomul I)*. Iași: Ed. Polirom.
- Cuviosul Eftimie Zigabenu, și Sf. Nicodim Aghioritul. 2019. *Psaltirea în tâlcurile Sfinților Părinți - vol. I*. Traducere de Ștefan Voronca. Galați: Ed. Egumenița.
- Eusebiu de Cezareea. 1987. *Scrieri (II) - colecția Parinti si Scriitori Bisericesci, vol. 14*. București: EIBMOBOR.
- Fecioru, Pr. D., trad. 1979. *Scrierile Părinților Apostoloci - Parinti si Scriitori Bisericesci, vol. 1*. Bucuresti: EIBMBOR.
- IPS Anania Bartolomeu. 2001. *Biblia (ediția jubiliară a Sfântului Sinod)*. Bucuresti: Ed. IBMBOR.
- Kidner, Derek. 1973. *An introduction and commentary to the Book I and II of the Psalms*. Downers Groves, Illinois: InterVarsity Press.
- 2012. *Liturghier*. București: EIBMO.
- fără an. *Numbers 1-40 and their meanings*. Accesat June 22, 2023. <https://www.gods-abcs.com/numbers-1-to-40-defined>.
- Origen. 1981. *Scrieri alese II - colecția Părinți și Scriitori Bisericești, Vol. 6*. Traducere de pr. prof. Teodor Bodogae,, pr. prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, . București: EIBMBOR.
- pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, trad. 2017. *Filocalia vol. 11*. București: Ed. Humanitas.
- pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, trad. 2008. *Filocalia vol. 2*. București: EIBMBOR.

- pr. prof. dr. Ioan Chirilă, pr. prof. dr. Dumitru Abrudan, pr. prof. dr. Petre Semen, pr. conf. dr. Constantin Oancea, pr. conf. dr. Remus Oprea, și pr. prof. dr. Mircea Basarab. 2018. *Introducere în Vechiul Testament*. București: Ed. Basilica.
- prof. Nicolae Chitescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol, și prof. David Popescu, . 1981. *Apologeți de limbă latină - Parinti si Scriitori Bisericești, vol. 3*. București: EIBMBOR.
- 2017. *Psaltirea*. București: EIBMO.
- Sf. Ambrozie al Milanului. 2007. *Scrieri (I) - colecția Parinti si Scriitori Bisericești, vol. 52*. Traducere de Teodor Pr. prof. Bodogae. București: EIBMBOR.
- Sf. Atanasie cel Mare. 1988. *Scrieri (II) - colecția Părinți și Scriitori Bisericești, vol. 16*. Traducere de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae. București: EIBMBOR.
- 2021. *Tâlcuiri la psalmi*. Traducere de monahia Parascheva Enache. Iași: Ed. Doxologia.
- Sf. Chiril al Alexandriei. 1992. *Scrieri (II) - colecția Părinți și Scriitori Bisericești, Vol. 39*. Traducere de pr. prof. dr Dumitru Stăniloae. București: EIBMBOR.
- Sf. Vasile cel Mare. 1986. *Scrieri (I) - colecția Părinți și Scriitori Bisericești, vol. 17*. Traducere de pr. D. Fecioru. București: EIBMBOR.
- Teodoret al Cirului. 2018. *Tâlcuire a celor o sută cincizeci de psalmi ai Proorocului Împarat David*. Traducere de Florin Stuparu. București: Ed. Sophia.
- 1986. *Triodul*. București: EIBMBOR.
- Walter Brueggemann, și Jr., William H. Bellinger. 2014. *Psalms*. Cambridge University Press.